

Zijn leerdoelen nuttig?

In 'Mallotige zaken in het onderwijs' zegt de pedagoog Peter Mol: 'Als ik klassen bezoek, zie ik steevast de dagplanning op het (digi-)bord. Structuur of zo. Voor elke les staat het 'doel van de les' opgeschreven. Ik heb geen enkel idee waar deze vreemde gewoonte uit voort is gekomen. Wordt de les duidelijker? Denken de leerlingen: 'Zo, dan gaan we dat even matsen!?' Welnee! Motiveert het? Ook niet. Het doel van een les is voor de leraar, niet voor de leerling! Een kind gaat niet naar school om 'doelen te halen'.

Heeft hij gelijk, is het delen van leerdoelen met de leerlingen een zinloze bezigheid?

Drie verhaaltjes

Michelle

Meneer, ik kende het hoofdstuk helemaal uit mijn hoofd, maar u stelt zulke belachelijke vragen. Michelle had zojuist een onvoldoende gehaald voor een proefwerk en was boos. Ze had zich, volgens haar, prima op de toets voorbereid en dus was het mijn schuld dat haar voorbereidende werk geen vruchten afgeworpen had. Ik was me van geen kwaad bewust. In mijn ogen had ik, door mijn manier van lesgeven, voldoende duidelijk gemaakt wat de leerlingen op de toets moesten kunnen laten zien. Ik probeerde haar gerust te stellen. Kijk nog eens goed wat je nu fout hebt gedaan, dan gaat het de volgende keer vast beter.

Een onderzoek

In 2002 vroeg een onderzoeker aan een **docent** van een vwo 5 klas om van samenvattingen van paragrafen uit een hoofdstuk uit een geschiedenisboek aan te geven hoe belangrijk hij de inhoud van elke samenvatting vond. Vervolgens bekeek hij de toets die de docent had gegeven en constateerde dat de toets vragen bevatte over minder relevante onderdelen van de leerstof. Ook werd aan **leerlingen** gevraagd de inhoud van de samenvattingen te beoordelen op relevantie. Er bleek behoorlijk wat licht te zitten tussen wat de docenten en de leerlingen belangrijk vonden. Het kan niet anders of dit moet gevolgen hebben gehad voor het leren van de leerlingen voor de toets.

Opzet van het onderzoek

Geschiedenis docenten ($N = 22$) van verschillende scholen ($N = 17$) namen elk deel met een klas van vwo-5 leerlingen ($N = 541$). Het onderzoek had betrekking op een hoofdstuk uit

Sprekend Verleden over de geschiedenis van de Verenigde Staten na 1945. Het telde 8000 woorden en was gestructureerd in 16 paragrafen.

Om teksteinheden van vergelijkbare lengte te krijgen werden langere paragrafen opgedeeld in subparagrafen. Dit resulteerde in 26 'paragrafen', die ieder een sequentie van coherente alinea's bevatten.

In de les voorafgaand aan het proefwerk gaven leerlingen en docenten voor elk van de 26 paragrafen aan in hoeverre de paragraaf belangrijk was en dus waarschijnlijk aan de orde kwam op het proefwerk. Hiertoe maakten zij gebruik van een vierpuntsschaal. Paragrafen werden aan de deelnemers gepresenteerd door middel van een titel en een

korte samenvatting. Bijvoorbeeld: “De tweede ambtstermijn van Nixon wordt een fiasco: Over de oorzaken van Nixons fiasco: eigenzinnige buitenlandse politiek en het Watergate schandaal, dat tot zijn onmiddellijke aftreden leidt”.

Ervaringen van een zoon

Een van mijn kinderen zat in 5 vwo en was in onze gedeelde werkkamer aan het leren voor een se-toets natuurkunde. Ik vroeg hem: Beheers je de stof genoeg om een voldoende te halen? Zeker, zei hij vol zelfvertrouwen. Een paar weken later kreeg hij het cijfer terug, een vijf. Ik vroeg hem of hij wist waarom hij geen voldoende had gehaald, hij beheerste de stof naar eigen zeggen toch. Gelukkig kwam hij niet aan met de geijkte antwoorden, de leraar geeft altijd zulke moeilijke se's, de leraar kan niet uitleggen, de leraar had niet alles wat er op de toets gevraagd werd uitgelegd of ik snapte niets van de vragen. Maar op de vraag waaraan het dan lag, moest hij het antwoord schuldig blijven.

Waarom zijn leerdoelen belangrijk?

Elk onderwijs gaat uit van leerdoelen. Daar is ook Peter Mol, neem ik aan, wel van overtuigd, hij zegt tenminste *Het doel van een les is voor de leraar*. Maar anders dan hij heeft waargenomen (in het po?) worden deze in het voortgezet onderwijs bij het vak geschiedenis meestal niet expliciet vermeld. En als dat wel het geval is zijn deze verpakt als vraag zoals in een paragraaf in Memo (editie voor 2 vwo) over de Opstand: Wat waren de oorzaken voor de Opstand in de Nederlanden in de 16e eeuw? Of ze staan pas op het einde van een hoofdstuk, bijvoorbeeld in de vorm van een lijstje 'Wat moet je kennen en kunnen'.

Als de leerdoelen al worden vermeld, dan zijn deze meestal zo geformuleerd dat het voor de leerling niet duidelijk wordt aan welke eisen hij op het eind van het hoofdstuk precies moet voldoen, wat hij in de toets moet laten zien en op welke manier.

In het geval van Michelle dacht ik dat het voor de leerlingen uit mijn lessen wel duidelijk was geworden hoe de eindtoets eruit zou zien, maar daarin vergiste ik me dus. Michelle zat in, wat we nu een bb/kb klas zouden noemen. De ervaring leert dat oudere leerlingen op havo en zeker vwo-niveau meestal vrij snel in de gaten hebben wat een bepaalde leraar tijdens een toets vraagt en op welke manier. Niet dus op basis van vooraf gedeelde leerdoelen of inzicht in de aard van de lessen. Zij redeneren terug, simpelweg op basis van een aantal gemaakte toetsen.

Uit het verhaaltje over het onderzoek naar de toetspraktijk in een 5-vwo klas wordt echter duidelijk dat ook de opvattingen van docent en leerlingen over wat belangrijke en minder belangrijke leerstof is niet altijd overeenkomen. Bovendien ziet de docent er geen been in, minder belangrijke onderdelen op te nemen in de toets. Blijkbaar had ook hij vooraf geen helder omschreven beeld van de leerdoelen. Maar misschien is het niet vreemd als je minder belangrijke, niet geformuleerde, leerdoelen toetst.

Het verhaaltje over de natuurkunde toets maakt duidelijk dat het voor een leerling moeilijk is om van tevoren in te schatten of hij alle onderdelen van de leerstof die op een toets bevroegd worden in voldoende mate beheerst. Als er duidelijke leerdoelen waren geweest, als er een diagnostische toets

was geweest waarin al deze leerdoelen aan bod waren gekomen en als er gerichte feedback was gegeven op nog onvoldoende beheerste onderdelen, zou mijn zoon vermoed ik wel antwoord hebben kunnen geven op de vraag waarom hij een onvoldoende heeft gehaald. In ieder geval had hij tijdens ons gesprek zijn zelfverzekerdheid kunnen onderbouwen.

Het belang van leerdoelen

'Docenten denken vaak in activiteiten en opdrachten, bijvoorbeeld: maak een presentatie over de longen. Maar wat wil je dat leerlingen dan precies leren over de longen? Het wordt dan ook lastiger feedback te geven op de presentatie, je kunt hooguit zeggen dat de plaatjes mooi en duidelijk zijn. Als je je lesdoel scherper formuleert, bijvoorbeeld "leerlingen kunnen in een korte presentatie uitleggen wat de functie van longen is", kun je gerichtere feedback geven: "Je hebt goed laten zien waar de longen in ons lichaam zitten, maar ik mis nog wat ze precies doen. Hoe denk je dat je daarachter kunt komen?"

Ros, B. (2015) Positieve feedback is niet altijd het beste. *Didactief*, december 2015, blz. 35.

Wanneer leerdoelen?

Een docent vertelde over een lesbeoordeling die hij onlangs kreeg van zijn leidinggevende. Alles was in orde, maar hij was zijn les niet begonnen met een leerdoel. In de nabespreking van het lesbezoek met zijn leerlingen vertelden zij hem "maar uw leerdoel is ons aan het einde van de les altijd helemaal duidelijk". Dat een les altijd een helder leerdoel moet hebben, wordt vaak geïnterpreteerd als 'elke les moet beginnen met een leerdoel'.

In een artikel op internet¹ betogen Ilona Wevers en Reinier Geurts, beiden werkzaam op De Nieuwste School in Tilburg, dat er een aantal redenen is waarom je je beter niet elke les kunt starten met het benoemen van het leerdoel. 'Je weet nooit hoe de les zal verlopen', stellen zij, 'en of het doel ook daadwerkelijk behaald wordt. Zo kan het zijn dat je de voorkennis verkeerd hebt ingeschat en (een deel van) de vorige les nog eens moet herhalen.' Ander argument: 'Een in potentie uitdagende opdracht kan met het geven van een leerdoel veranderen in een saaie opdracht. Zo kan een leerling de wet van vraag en aanbod al kennen. Op het moment dat de docent het leerdoel toont aan het begin van de les, zal deze leerling zich realiseren dat er voor hem/haar deze les weinig nieuws te leren valt.'

Elke les beginnen met een leerdoel is daarnaast ook weinig motiverend. Je kunt leerlingen uitdagen met complexe vraagstukken. Van een goed geformuleerd leerdoel wordt zelden iemand enthousiast. De vraag 'moet ik als hoofd inkoop van Albert Heijn meer of minder avocado's inkopen', waarbij je als leerling informatie aangereikt krijgt over een afnemende vraag naar avocado's (zie voorbeeld hieronder) en op die manier tot een conclusie komt, is uitdagender dan het achterliggende leerdoel.

¹ <https://www.vernieuwenderwijs.nl/elke-les-moet-starten-met-een-helder-leerdoel-of-toch-niet/>

‘Een andere valkuil’, zo menen Wevers en Geurts, ‘is dat je met het benoemen van het leerdoel het antwoord kunt weggeven op de opdracht van die les. “Na deze les kun je de abc-formule gebruiken om een kwadratische vergelijking op te lossen”. Met dit leerdoel is de volgende vraag wel erg eenvoudig op te lossen. Gegeven is de vergelijking: $6x^2 + 14x + 8 = 0$. Welke oplosmethode gebruik je?’

Hebben Wevers en Geurts gelijk? De schoolleiding dwong mij een aantal jaren om te werken volgens het K.I.T.-model. Misschien herkent u het nog wel, het was een tijdje mode. Elke les moest opgebouwd worden volgens het principe 20 minuten uitleg van nieuwe kennis, 20 minuten werken aan de integratie (verwerking) van die kennis om ten slotte te eindigen met 20 minuten toepassen van de geleerde kennis. Ik heb dat altijd geweigerd. Ik wenste niet te werken in een keurslijf. Wie gaat werken met leerdoelen in een vergelijkbaar keurslijf, waarbij elke les start met een concreet leerdoel, waarna er gewerkt wordt aan dat leerdoel om ten slotte elke les te eindigen met het controleren of dat leerdoel wel gehaald is, zal ongetwijfeld binnen de kortste tijd zwaar gefrustreerd raken.

Maar het kan ook anders.

Leerdoelen, leeractiviteiten en de toets

Op enig moment gedurende de eerste of tweede les van een serie (afhankelijk van de opbouw van de lessenserie) is het zeker zinvol om met de leerlingen te delen wat de leerdoelen zijn. Om twee redenen. In de eerste plaats weten de leerlingen dan wat nut en noodzaak is van hun activiteiten gedurende de lessenserie (en van de instructie van de docent). Ze weten waar ze naartoe werken en wat er in de eindtoets van hen wordt verwacht. In de tweede plaats wordt de feedback van de docent (of een medeleerling) veel effectiever als hij daarbij kan verwijzen naar het te behalen leerdoel.

Met andere woorden het expliciet formuleren van leerdoelen is zinloos als er geen sprake is van een consistente lijn van leerdoelen, via activiteiten (van docent en leerlingen), waarin gewerkt wordt aan het behalen van deze doelen, en de eindtoets.